

Γεωγραφίες

Αρ. 34 (2019)

Γεωγραφίες, Τεύχος 34, 2019

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ - ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ

-

«HOUSING FOR THE NEXT EUROPEAN SOCIAL MODEL»: ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ ΕΝΗΡ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ (ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2019)

Θωμάς Μαλούτας¹

Το ετήσιο συνέδριο του Ευρωπαϊκού Δικτύου Έρευνας για τη Στέγαση (European Network of Housing Research – ENHR) έγινε στην Αθήνα μεταξύ 27 και 30 Αυγούστου στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο (<http://enhr2019.com/>). Πρόκειται για συνέδριο που γίνεται εδώ και περισσότερα από τριάντα χρόνια και συγκεντρώνει ειδικούς στα ζητήματα κατοικίας από πολλές χώρες, εντός και εκτός Ευρώπης. Στη φετινή διοργάνωση συμμετείχαν 350 περίπου σύνεδροι από σαράντα χώρες.

Το θέμα του φετινού συνεδρίου ήταν «Housing for the Next European Social Model» (Η κατοικία για το νέο ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο). Το θέμα αυτό προτάθηκε από την Οργανωτική Επιτροπή πριν από δύο χρόνια στη διοίκηση του ENHR, όταν διεκδίκησε τη διοργάνωση του συνεδρίου αυτού στην Αθήνα. Παράπεμπει, αφενός, στο παραδοσιακό κοινωνικό μοντέλο που αναπτύχθηκε από τις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές χώρες στην προσπάθεια να ανοικοδομήσουν κοινωνίες με περισσότερη ευημερία και δικαιοσύνη μετά τις μεγάλες καταστροφές που είχε επιφέρει ο φασισμός και ο ναζισμός σε ολόκληρη την ήπειρο στα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Στην προσπάθεια αυτή –την οποία ενσάρκωσε το κράτος πρόνοιας, που αποτέλεσε και το επίκεντρο του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου– η στέγαση έπαιξε κεντρικό ρόλο, διασφαλίζοντας τη βάση για αξιοπρεπή επίπεδα διαβίωσης.

Από τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν. Η οικονομική μεγέθυνση και η κοινωνική διάχυση της ευημερίας κατά τις τρεις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, η αλλαγή των ποσοτικών και πολιτικών συσχετισμών μεταξύ των κοινωνικών στρωμάτων με τη μεγάλη αύξηση των ενδιάμεσων κατηγοριών και η βαθμιαία επικράτηση νεοφιλελεύθερων απόψεων και πολιτικών κατευθύνσεων οδήγησαν στη σταδιακή απίσχναση των προνοιακών πολιτικών. Η προσφορά προσιτής στέγης υπέφερε περισσότερο από όλες τις άλλες κοινωνικές πολιτικές μέσα από τις πολιτικές μονομερούς στροφής στην ιδιοκατοίκηση, κάτι που τελικώς οδήγησε στην απομείωση της λειτουργίας της στέγασης ως κοινωνικού δικαιώματος. Έτσι, μέσα από την αυξανόμενη εμπορευματοποίηση με την επέκταση του τομέα ιδιωτικής ενοικίασης χωρίς κοινωνική προστασία και –ακόμη περισσότερο– με την αναγωγή της κατοικίας σε βασικό αντικείμενο χρηματιστηριακών συναλλαγών, η στέγαση μετατράπηκε από εργαλείο αναδιανεμητικής δικαιοσύνης κατά την εποχή που ήκμαζε το κράτος πρόνοιας σε όχημα οικοδόμησης των νέων διευρυμένων κοινωνικών ανισοτήτων. Οι νέες αυτές ανισότητες, που τείνουν να προσεγγίσουν τις ακραίες ανισότητες των αρχών του προη-

1. Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, maloutas@hua.gr

γούμενου αιώνα, τροφοδοτούνται όλο και περισσότερο από την ανισότητα των περιουσιών και λιγότερο από την ανισότητα των εισοδημάτων. Επίπλωσή τους –μεταξύ πολλών άλλων– αποτελεί και το πλήγμα στο ιδεολόγημα περί μιας νέας και πιο δίκαιης κοινωνίας που αναπτύσσεται βασισμένη στην αξιοκρατία, σύμφωνα με την αμφιλεγόμενη υπόθεση ότι η ανισότητα των εισοδημάτων αντικατοπτρίζει (και νομιμοποιείται από) την άνιση επένδυση προσπάθειας και το διαφορετικό ταλέντο. Ακόμη, όμως, και αυτή η αμφίβολη πορεία προς μια πιο αξιοκρατική κοινωνία μοιάζει να αναστρέφεται ολοταχώς μέσα από τη σημαντική αύξηση των περιουσιακών ανισοτήτων που συμβάλλουν στην αναπαραγωγή διευρυμένων κοινωνικών ανισοτήτων με όχημα τον άνισο κληρονομούμενο πλούτο.

Την αντιμετώπιση των αυξανόμενων κοινωνικών ανισοτήτων για τα ευρωπαϊκά συστήματα στέγασης περιπλέκουν νέες προκλήσεις, όπως η σημαντική γήρανση του πληθυσμού, οι αλλαγές στη δομή των νοικοκυριών και στον ρόλο της οικογένειας, καθώς και το αυξημένο ειδικό βάρος των μεταναστευτικών ομάδων που κατέστησαν πιο περίπλοκα τα δημογραφικά, πολιτισμικά και κοινωνικά σχήματα του γηγενούς πληθυσμού. Αν προσθέσει κανείς και τα προβλήματα που συνδέονται με την παλαιότητα του οικιστικού αποθέματος (ενεργειακά, στατικά κ.ά.) σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, τα ζητήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα σύγχρονα συστήματα στέγασης γίνονται ακόμη πιο περίπλοκα.

Οι στεγαστικές ανάγκες που δημιούργησε η οικονομική κρίση και οι δυσκολίες που συνδέονται με τις ανάγκες των προσφυγικών ομάδων, ώθησαν ορισμένες χώρες και ορισμένους ευρωπαϊκούς θεσμούς να επανεξετάσουν τις στεγαστικές πολιτικές τους, υιοθετώντας προσεγγίσεις με περισ-

σότερη κοινωνική αλληλεγγύη. Ωστόσο, κάποιες άλλες χώρες κινήθηκαν σε αντίθετη κατεύθυνση και υιοθέτησαν μέτρα που υπονομεύουν την κοινωνική αλληλεγγύη, αφήνοντας έδαφος στην ανάπτυξη εθνικιστικών και ξενοφοβικών κινημάτων, ξεχνώντας ότι το σύγχρονο ευρωπαϊκό οικοδόμημα δημιουργήθηκε ως ανάχωμα στους λόγους που οδήγησαν στους δύο καταστροφικούς παγκόσμιους πολέμους.

Πρόθεση της Οργανωτικής Επιτροπής για αυτό το συνέδριο ήταν να αναζητηθούν τρόποι με τους οποίους η στέγαση να μπορεί να αποτελέσει μέρος ενός νέου ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου και στεγαστικές πολιτικές που να μπορούν να οδηγήσουν προς αυτήν την κατεύθυνση. Αυτή η πρόθεση αντικατοπτρίζεται στη φυσιογνωμία και στα θέματα των προσκεκλημένων ομιλητριών/τών (<http://enhr2019.com/plenary-sessions/>).

Έτσι, η πρώτη κεντρική συνεδρία το πρωί της 29/8 αφορούσε με άμεσο τρόπο τη θεματική «Στέγαση και το νέο προνοιακό μοντέλο». Ο Hans-Thor Andersen, διευθυντής ερευνών στο SBI (Danish Building Research Institute, Πανεπιστήμιο του Aalborg) μίλησε για τη στροφή των οικιστικών

πολιτικών στην Κοπεγχάγη κατά τις τελευταίες δεκαετίες προς την ανταγωνιστικότητα, την προσέλκυση επενδύσεων, αποδοτικών δραστηριοτήτων και εύπορων κατοίκων. Οι νέες αυτές πολιτικές συνέβαλαν σημαντικά στο να γίνει η κατοικία πολύ λιγότερο προσιτή σε μεγάλο τμήμα του κοινωνικού φάσματος, ιδιαίτερα στο ευρύτερο κέντρο της πόλης, με όλες τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει αυτό ακόμη και για την εύρυθμη λειτουργία της. Συμπέρασμα, ότι οι ευθύνες δεν αφορούν μόνο γενικά και αόριστα την παγκοσμιοποίηση, αλλά και τις υιοθετούμενες κεντρικές και τοπικές πολιτικές που οδηγούν σε συγκεκριμένα αποτελέσματα.

Ο Yuri Kazepov, καθηγητής Αστικής Κοινωνιολογίας και Προνοιακών Συστημάτων στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης, μίλησε για πολιτικές εναντίον της αστεγίας και για τα ζητήματα που θέτει η ανάπτυξη καινοτομιών σε αυτόν τον τομέα, με ιδιαίτερη έμφαση στη σημασία του χωρικού/διοικητικού επιπέδου αναφοράς και στα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου (context). Τόνισε ότι η μετάβαση από το ένα χωρικό/διοικητικό επίπεδο στο άλλο και μεταξύ συγκεκριμένων δεν είναι απλή και ότι για τις καινοτόμες

πρακτικές/πολιτικές στην αντιμετώπιση της αστεγίας προτιμότερο αφετηριακό σημείο είναι η τοπική κλίμακα, όπου είναι ευκολότερη η ανάπτυξη πολυεπίπεδων προσεγγίσεων οι οποίες να είναι ταυτόχρονα ευαίσθητες στο συγκεκριμένο.

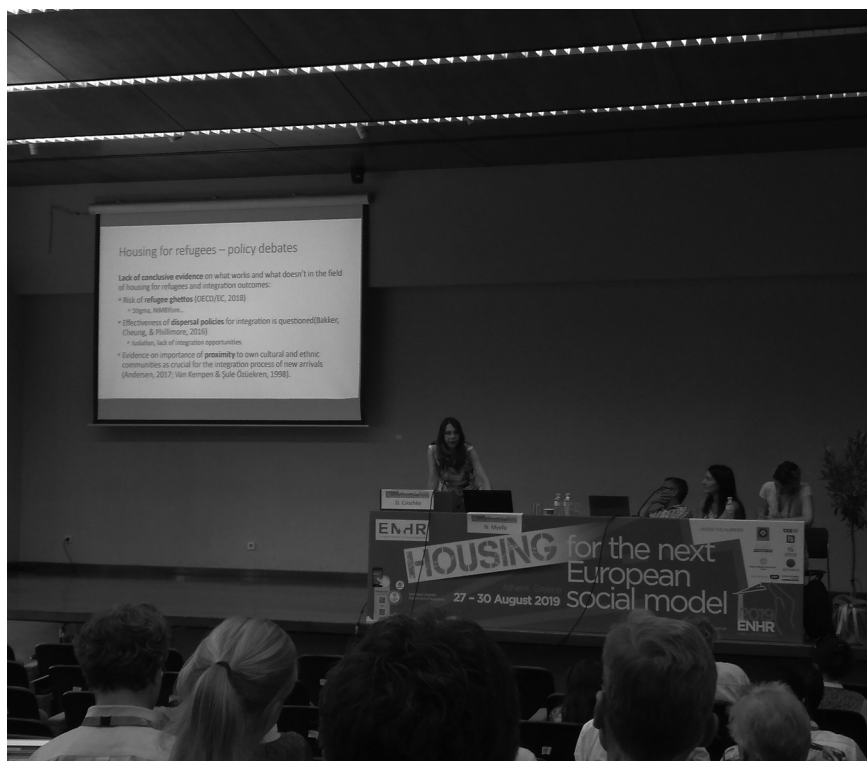
Ο Sako Musterd, καθηγητής Αστικής Γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ, αναφέρθηκε στα ζητήματα κοινωνικού διαχωρισμού (segregation) με τα οποία ασχολείται εδώ και δεκαετίες. Στην παρέμβασή του προσπάθησε να επισημάνει κάποια ερωτήματα σχετικά με τον διαχωρισμό αυτό στις ευρωπαϊκές πόλεις, τα οποία δεν είναι συνήθως παρόντα στις σχετικές συζητήσεις, συχνά επειδή οι απαντήσεις θεωρούνται δεδομένες. Πόσο διαχωρισμένες είναι οι ευρωπαϊκές πόλεις; Πόσο προβληματικό είναι το επίπεδο διαχωρισμού τους; Ποιος και πώς το νοηματοδοτεί; Πότε και με ποιον τρόπο πρέπει να παρεμβαίνουν οι πολιτικοί; Τι νέο φέρνουν

αυτοί οι προβληματισμοί στη συζήτηση για τον κοινωνικό διαχωρισμό;

Στη μία από τις δύο κεντρικές συνεδρίες του απογεύματος με θέμα «Αστεγία και στεγαστική αποστέρηση» πρώτος μίλησε ο Βασίλης Αράπογλου, αναπληρωτής καθηγητής Κοινωνικών Ανισοτήτων και Κοινωνικού Αποκλεισμού στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Αντικείμενό του η επισφάλεια και η κοινωνική ένταξη στο μεταβαλλόμενο τοπίο της Νότιας Ευρώπης με κεντρική αναφορά στη στέγαση. Η παρέμβασή του κινήθηκε, κυρίως, σε θεωρητικό επίπεδο με αφετηρία την προσέγγιση της επισφάλειας από τον Bourdieu και τους τρόπους με τους οποίους μια τέτοια προσέγγιση διευκολύνει την κατανόηση των σύγχρονων αγώνων που αφορούν τις μεταβολές στο πεδίο των στεγαστικών και ευρύτερων κοινωνικών πολιτικών. Οι μεταβολές αυτές συνδέονται με τις διαδοχικές επιπτώσεις της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης οι οποίες αποτυπώνονται στις διευρυνόμενες

ανισότητες στις συνθήκες ζωής των κατοίκων στις πόλεις της Νότιας Ευρώπης, που αποτέλεσε και το βασικό πεδίο γεωγραφικής αναφοράς του ομιλητή.

Η Darinka Czischke, επίκουρη καθηγήτρια στη Σχολή Αρχιτεκτονικής και Δομημένου Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου του Delft, αναφέρθηκε σε θετικές εμπειρίες από προγράμματα ένταξης προσφύγων μέσω προγραμμάτων συνεργατικής κατοικίας. Η έμφαση της ομιλίας ήταν στο ότι οι προσπάθειες ένταξης των προσφύγων επικεντρώνονται, συνήθως, στους τομείς της απασχόλησης και της εκπαίδευσης, ενώ η στέγαση μένει αναξιοποίητη παρά τα πολλά στοιχεία που διαθέτει και που μπορούν να συμβάλουν σε αυτόν τον στόχο. Η κοινωνική ανάμιξη και ιδιαίτερα η ανάμιξη προσφύγων και νεαρών Ολλανδών –δεδομένου ότι τα προγράμματα που παρουσίασε η ομιλήτρια αφορούν το Άμστερνταμ– μοιάζει να αποτελεί θετικό στοιχείο για την πρόωθηση της κοινω-

νικής ένταξης, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και πολύ ευρύτερα.

Στην ομιλία της η Catalina Turcu, αναπληρώτρια καθηγήτρια στο University College London, αναφέρθηκε στη σημασία της αποδέσμευσης της κατοικίας από τον άνθρακα. Βασικός ισχυρισμός της είναι ότι πέρα από τη συμβολή στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής μία τέτοια κατεύθυνση στις στεγαστικές πολιτικές θα έχει θετικές επιπτώσεις στην υγεία και την ευημερία των ανθρώπων. Απαραίτητη προϋπόθεση για αυτό είναι η ανάπτυξη μέτρων και πρωτοβουλιών σε διαφορετικές κλίμακες, από την κατοικία, τη γειτονιά και την πόλη έως το παγκόσμιο επίπεδο. Μία άλλη προϋπόθεση είναι η διεπιστημονική προσέγγιση των ζητημάτων της κατοικίας με συμμετοχή αρχιτεκτόνων, μηχανικών, πολεοδόμων, κοινωνικών επιστημόνων, οικονομολόγων, αλλά και επιστημόνων από τον τομέα της υγείας. Τέλος, στην παρουσίασή της επισήμανε τη σημασία της διαμόρφωσης κατάλληλων εργαλείων που θα

επιτρέψουν την ποσοτική και ποιοτική αποτίμηση των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή μέτρων για την αποδέσμευση της κατοικίας από τον άνθρακα.

Η Φερενίκη Βαταβάλη και η Ευαγγελία Χατζηκωνσταντίνου, Δρ. Αρχιτέκτονες-Πολεοδόμοι του ΕΜΠ, επικεντρώθηκαν στα ζητήματα πρόσβασης στην ενέργεια στην κατοικία, ένα θέμα που τα τελευταία χρόνια έχει αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος στη συζήτηση για την κατοικία στην Ευρώπη. Με ιδιαίτερη αναφορά στην περίπτωση της Ελλάδας, ανέδειξαν τους δύο βασικούς και συμπληρωματικούς άξονες γύρω από τους οποίους αναπτύσσονται οι σχετικές πολιτικές, οι δράσεις της κοινωνίας των πολιτών και οι πρακτικές των νοικοκυριών. Ο πρώτος άξονας αφορά τα προβλήματα πρόσβασης των νοικοκυριών στην ενέργεια που συνοψίζονται στην έννοια της ενεργειακής φτώχειας. Ο δεύτερος άξονας εστιάζεται στη μετάβαση σε ένα νέο ενεργειακό τοπίο με επίκεντρο την απελευθέ-

ρωση της αγοράς ενέργειας και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, που δίνει ώθηση σε ένα νέο μοντέλο παραγωγής κατοικίας και σε ενεργειακές αναβαθμίσεις του στεγαστικού αποθέματος. Από την παρουσίαση προέκυψαν οι σοβαρές κοινωνικές διαστάσεις των διαδικασιών που έχουν δρομολογηθεί και ιδιαίτερα οι ανισότητες και οι αποκλεισμοί που ελλοχεύουν.

Οι δύο κεντρικές ομιλίες κατά την τελευταία μέρα αφορούσαν την όλο και μεγαλύτερη ανάμειξη του χρηματιστικού κεφαλαίου στον τομέα της κατοικίας. Ο Josh Ryan-Collins, επικεφαλής ερευνών στο Ινστιτούτο «Innovation and Public Purpose» του UCL, επισήμανε ότι παραδοσιακά τα προβλήματα πρόσβασης στην κατοικία αντιμετωπιζόνταν με την ενίσχυση της προσφοράς. Αυτό άλλαξε ριζικά με την επικέντρωση των εμπορικών τραπεζών στην ενίσχυση της ζήτησης που κατέστησε την κατοικία επενδυτικό προϊόν, αύξησε τις τιμές αγοράς και τα ενοίκια και διέυρνε τις κοινω-

νικές ανισότητες πρόσβασης στην κατοικία. Ο ομιλητής τόνισε ότι ο ρόλος του πιστωτικού κεφαλαίου έχει πολύ σημαντικές επιπτώσεις για την κοινωνική φυσιογνωμία της στέγασης παρά το γεγονός ότι συχνά εκλαμβάνεται ως ουδέτερος.

Ο Manuel Aalbers, καθηγητής Ανθρώπινης Γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο της Λουβέν, υποστήριξε ότι από τη δεκαετία του 1970 τα ενυπόθηκα δάνεια μετατράπηκαν από μια αγορά που βοηθούσε τους ιδιοκτήτες να δανειστούν τα χρήματα που χρειάζονταν σε όχημα που διευκολύνει τις διεθνείς επενδύσεις. Η μετατροπή της κατοικίας σε χρηματιστηριακό προϊόν –ακόμη και της επιχορηγούμενης κοινωνικής κατοικίας– έχει συμβάλει στην πολύ ταχύτερη αύξηση των τιμών των ακινήτων από εκείνη των εισοδημάτων. Τα πράγματα είναι πιο περίπλοκα στις χώρες της ημιπεριφέρειας και του παγκόσμιου Νότου, όπου οι χρηματιστηριακοί θεσμοί και οι δραστηριότητές τους ελέγχονται σε μεγάλο βαθμό από τις χρηματιστηριακές δομές στις χώρες του κέντρου.

Εισαγωγή στο θέμα του συνεδρίου και συνδετικός κρίκος με την τοπική πραγματικότητα ήταν οι εισηγήσεις του Δημήτρη Εμμανουήλ, του Δημήτρη Μπαλαμπανίδη και της Δήμητρας Σιατίτσα για το ελληνικό στεγαστικό σύστημα. Ο Δημήτρης Εμμανουήλ, ομότιμος διευθυντής ερευνών του ΕΚΚΕ, περιέγραψε τα βασικά χαρακτηριστικά του ελληνικού στεγαστικού συστήματος, κάνοντας διάκριση μεταξύ των περιόδων πριν και μετά την κρίση. Επικεντρώθηκε στις δυσκολίες που υπάρχουν σήμερα για την αναπαραγωγή ενός συστήματος που βασίζεται στην ιδιοκατοίκηση, στην ανανέωση/αναβάθμιση του οικιστικού αποθέματος –περιλαμβανομένης και της ενοικιαζόμενης κατοικίας– και στην ανάγκη ανάπτυξης μιας κοινωνικής πολιτικής για την κατοικία σε συνθήκες που εξακολουθεί να κυριαρχεί η

λιτότητα και η στασιμότητα και που δεν υπάρχει παρακαταθήκη θεσμών και τεχνογνωσίας πάνω στην οποία να στηριχθεί η οικοδόμηση μιας τέτοιας πολιτικής.

Ο Δημήτρης Μπαλαμπανίδης, μεταδιδακτορικός ερευνητής σε ζητήματα κοινωνικής γεωγραφίας, μίλησε για το ιδιαίτερα επίκαιρο ζήτημα της βραχυχρόνιας μίσθωσης και τις επιπτώσεις της μεγάλης ανάπτυξης της τα τελευταία χρόνια στην Αθήνα. Αναφέρθηκε κριτικά στον κυρίαρχο υποστηρικτικό λόγο που πλαισιώνει αυτήν την πρακτική –δηλαδή στην οικονομία διαμοιρασμού και στα οφέλη που απορρέουν για μικροϊδιοκτήτες με χαμηλά εισοδήματα. Έδειξε παράλληλα ότι σε πολλές χώρες –μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα– η πρακτική της βραχυχρόνιας μίσθωσης ελάχιστα αφορά την οικονομία διαμοιρασμού και κυρίως ότι ευνοεί τις επενδύσεις από μεγαλύτερους παίκτες και υψηλότερες εισοδηματικές ομάδες με σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις για τα εισοδηματικά αδύναμα νοικοκυριά στην αγορά ενοικιαζόμενης κατοικίας από την οποία αποσύρεται ένα σημαντικό τμήμα του αποθέματος και αυξάνονται τα ενοίκια. Αναγνώρισε πάντως ότι πρόκειται για μια αμφίσημη διαδικασία με θετικές και αρνητικές πλευρές η οποία χρειάζεται επειγόντως πολιτικές ρυθμίσεις.

Η Δήμητρα Σιατίτσα, μεταδιδακτορική ερευνήτρια σε ζητήματα στέγασης και κοινωνικής πολιτικής, αναφέρθηκε στην τοπική στεγαστική πολιτική η οποία εντάσσεται σε ένα αναιμικά αναπτυσσόμενο κράτος πρόνοιας με κυρίαρχο προσανατολισμό την ιδιοκατοίκηση και με πλήρη απουσία κοινωνικά ενοικιαζόμενης κατοικίας. Τα χρόνια της ύφεσης και της κρίσης συσώρευσαν σοβαρά στεγαστικά προβλήματα, τα οποία δεν μπορεί πλέον να αντιμετωπιστούν χωρίς στοχευμένες πολιτικές. Τα τελευταία χρόνια αναπτύχθηκαν ορισμένα προ-

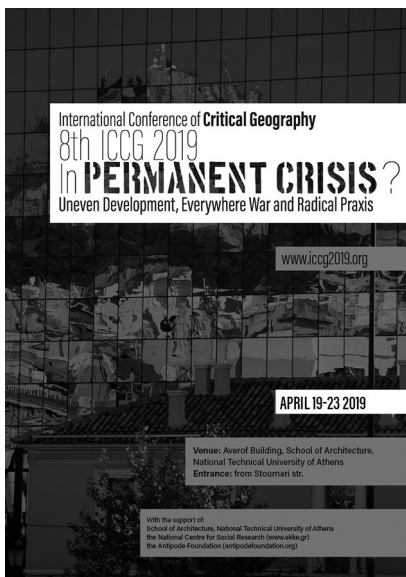
γράμματα, έστω και περιορισμένης εμβέλειας, με στόχο να καλύψουν τις ανάγκες των πλέον ευάλωτων ομάδων. Αν και τα προγράμματα αυτά δεν συγκροτούν ένα συνεκτικό σύνολο στεγαστικής πολιτικής, θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν ως αφετηρία για μια μακροπρόθεσμη στόχευση σε αυτόν τον τομέα. Υπάρχοντες πόροι, όπως το απόθεμα κενών κατοικιών, και εναλλακτικά πρότυπα ιδιοκτησίας και διαχείρισης του στεγαστικού αποθέματος μπορούν επίσης να συμβάλλουν σε αυτήν την κατεύθυνση.

Ο βασικός κορμός στα συνέδρια του ENHR δομείται από τις πάγιες Ομάδες Εργασίας του δικτύου και έτσι οι επιμέρους συνεδρίες συνδέονται με τη θεματική της καθεμιάς. Ενδεικτικά, στο συνέδριο του 2019 περιλαμβάνονταν οι θεματικές: «Κατοικία και κοινωνική θεωρία», «Προβληματικές αστικές γειτονίες», «Ενεργειακή αποτελεσματικότητα και περιβαλλοντική βιωσιμότητα της κατοικίας», «Κατοικία και συνθήκες ζωής των υπερηλίκων», «Κατοικία και πρόσφυγες», «Οικονομικά της κατοικίας», «Στέγαση στις αναπτυσσόμενες χώρες», «Αγορές γης και πολιτικές κατοικίας», «Η αγορά της βραχυχρόνιας μίσθωσης», «Εθνοτικές μειονότητες και κατοικία», «Κοινωνική κατοικία και παγκοσμιοποίηση», «Κατοικία και κοινωνική ανάμιξη στις γειτονίες των πόλεων», «Ζητήματα κατοικίας στη Νότια Ευρώπη» κ.ά. Στις θεματικές αυτές κατανεμήθηκαν οι περίπου 300 εισηγήσεις που παρουσιάστηκαν στο φετινό συνέδριο.

Το συνέδριο ολοκληρώθηκε με τη Γενική Συνέλευση του δικτύου, το οποίο πρόκειται άμεσα να συγκροτηθεί σε ανεξάρτητη θεσμική οντότητα. Το επόμενο συνέδριο του ENHR θα γίνει στη Λευκωσία στο τέλος Ιουνίου του 2020 και το μεθεπόμενο στη Βαρσοβία το καλοκαίρι του 2021.

8ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ (ICCG 2019) «IN PERMANENT CRISIS? UNEVEN DEVELOPMENT, EVERYWHERE WAR AND RADICAL PRAXIS», ΑΘΗΝΑ 19–23 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2019

Οργανωτική Επιτροπή ICCG 2019¹

Το 8ο Διεθνές Συνέδριο Κριτικής Γεωγραφίας (International Conference of Critical Geography – ICCG) πραγματοποιήθηκε από τις 19 έως τις 23 Απριλίου 2019 στην Αθήνα, στη Σχολή Αρχιτεκτόνων–Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Το συνέδριο διοργανώθηκε από εντεκαμελή οργανωτική επιτροπή η οποία συγκροτήθηκε από νέους και νέες ερευνητές/τριες και πανεπιστημιακούς οι οποίοι/ες προέρχονται από ένα ευρύ επιστημονικό φάσμα (γεωγραφία, πολεοδομία–χωροταξία, αστική κοινωνιολογία, ανθρωπολογία) σε συνεργασία με τη Διεθνή Κοινότητα Κριτικής Γεωγραφίας (International Critical Geography Group – ICGG). Επιπλέον, καθοριστική ήταν η συμβολή μία πολυπληθούς ομάδας εθελοντών στην οποία συμμετείχαν προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές/τριες, αλλά και υποψήφιοι διδάκτορες/ισσες από διάφορα πανεπιστήμια της χώρας. Σημειώνεται πως το συνέδριο υποστηρίχθηκε –εκτός της Σχολής Αρχιτεκτόνων – Μηχανικών του ΕΜΠ– από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) και το Ίδρυμα «Antipode» («Antipode» Foundation).

Το συνέδριο, όπως διαφαίνεται από την επιλογή του τίτλου («In Permanent Crisis? Uneven Development, Everywhere War and Radical Praxis»), θέλησε να ενσωματώσει πρόσφατες εξελίξεις στο τοπικό και διεθνές πλαίσιο, αναδεικνύοντας συγκλίσεις, αποκλίσεις και κοινούς προβληματισμούς στους τρόπους με τους οποίους βιώνουμε, αλλά και διερευνούμε τη συνθήκη της κρίσης ως ένα καθεστώς το οποίο οφείλουμε να αμφισβητήσουμε με πολιτικούς και θεωρητικούς όρους. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στους τρόπους με τους οποίους η συνθήκη αυτή αναπαράγεται από πρακτικές και θεσμούς που τοποθετούνται σε διαφορετικά επίπεδα διακυβέρνησης, αλλά και στους τρόπους που συνδέονται με την καθημερινότητά μας και τους όρους της κοινωνικής αναπαραγωγής. Βασική επιδίωξη του συνεδρίου ήταν η διερεύνηση νέων, συλλογικών τρόπων πολιτικής δράσης και σκέψης, δηλαδή ενός προτάγματος που αποδόθηκε με τον όρο «ριζοσπαστική πράξη» προκειμένου να ενσωματώσει την ανάδυση τόσο ενός νέου θεωρητικού λόγου όσο και νέων τρόπων δράσης και οργάνωσης.

Η επιλογή της Αθήνας για τη φιλοξενία του συνεδρίου δεν ήταν τυχαία. Από το 2010, η Ελλάδα βρίσκεται εντός μιας πολύπλευρης και εκτεταμένης κοινωνικοοικονομικής και πολιτικής κρίσης που συνδέεται με την αυταρχικοποίηση της Ευρωζώνης και την αναδιάρθρωση των παγκόσμιων καπιταλιστικών διαδικασιών. Παράλληλα, η χώρα τοποθετείται γεωπολιτικά σε μια συνεχώς ασταθή περιοχή με συρράξεις και προσφυγικές ροές που συνδέονται με τους πρόσφατους πολέμους και τους παγκόσμιους ανταγωνισμούς στη Συρία και τη Μέση Ανατολή. Από την άλλη, η ίδια χώρα την τελευταία, τουλάχιστον, δεκαετία έχει γίνει το επίκεντρο ισχυρών κινητοποιήσεων και κοινωνικών κινημάτων ως προς μια ευρεία γκάμα

¹ Τα μέλη της οργανωτικής επιτροπής με αλφαβητική σειρά είναι: Γιώργος Βελεγράκης, Αλεξάνδρα Ζαβός, Γιώργος Κανδύλης, Πέννυ Κουτρολίκου, Όλγα Μπαλαούρα, Εύα Παπατζανή, Δημήτρης Πέττας, Τρις Πολύζου, Πασχάλης Σαμαρίνης, Δήμητρα Σιατίτσα και Ευαγγελία Χατζηκωνσταντίνου.

θεματικών και διεκδικήσεων, από το περιβάλλον, την πόλη και τα κοινά μέχρι την αλληλεγγύη, τις εργατικές διεκδικήσεις και την υπεράσπιση του κοινωνικού κράτους ενάντια στις διευρυμένες πολιτικές λιτότητας. Αυτές οι αφετηρίες αποτέλεσαν και τους βασικούς άξονες προβληματισμού και διαλόγου του συνεδρίου.

Θεματικές συζητήσεις

Το συνέδριο φιλοξένησε περισσότερες από 230 εισηγήσεις από ερευνητές/τριες από όλον τον κόσμο. Ταυτόχρονα, πραγματοποιήθηκαν δύο ολομελειακές συζητήσεις, δύο κεντρικές ομιλίες από τους Ντίνα Βαΐου και David Harvey, καθώς και ένα κεντρικό κυκλικό τραπέζι με τη συμμετοχή των Κωστή Χατζημιχάλη, Λίλας Λεοντίδου, Θωμά Μαλούτα και Σταύρου Σταυρίδη. Οι κύριες θεματικές του συνεδρίου, στη βάση των οποίων συγκροτήθηκαν οι επί μέρους εισηγήσεις και συζητήσεις, ήταν οι εξής:

«Αστικοποίηση σε καθεστώς λιτότητας και κοινωνική αναπαραγωγή» κατά την οποία συζητήθηκε η κοινή εμπειρία πολλών πόλεων που βιώνουν μεταμορφώσεις που συνδέονται με την υποχώρηση του κράτους πρόνοιας και την ιδιωτικοποίηση δημόσιων υπηρεσιών και αγαθών. Οι επιπτώσεις των μεταμορφώσεων αυτών είναι σημαντικές στο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό πεδίο: ανάδυση νέων ανισοτήτων και διαχωρισμών, κατάρρευση τοπικών οικονομικών και κρίση των καθιερωμένων πρακτικών κοινωνικής αναπαραγωγής, μεταβολές των μηχανισμών της αστικής διακυβέρνησης και ανάδυση νέων συλλογικών πρακτικών και πρωτοβουλιών αλληλεγγύης.

«Πόλεμος, ασφάλεια, η έννοια του ανθρωπισμού». Ενώ πόλεις μετατρέπονται σε πεδία μάχης, στρατιωτικές τεχνολογίες ενσωματώνονται στην αρ-

χιτεκτονική και τον χωρικό σχεδιασμό, οι ρόλοι του στρατού και της αστυνομίας συμπλέκονται, τα σύνορα στρατιωτικοποιούνται περαιτέρω και αποτελούν τόπους δολοφονιών, οι τεχνολογίες και οι υποδομές πολέμου μετατρέπονται σε καταναλωτικά αγαθά, ο πόλεμος φαίνεται να εισβάλλει ολοένα και περισσότερο στην καθημερινότητά μας. Ταυτόχρονα, οι συνθήκες του πολέμου και της ειρήνης συγκλίνουν συνεχώς ως πρόσληψη και πρακτική, όπως γίνεται εμφανές από την κυρίαρχη επίκληση στην «ασφάλεια» σε ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων που εκτείνονται από τη μετανάστευση και την περιβαλλοντική κρίση έως τα ριζοσπαστικά κινήματα. Η συγκεκριμένη θεματική εμβάθυνε στην επίδραση της συνθήκης του «πανταχού παρόντος πολέμου» (ένας όρος δανεισμένος από τον Derek Gregory) όπως αυτός στοιχειοθετείται από τις προαναφερθείσες εξελίξεις και στον ρόλο της ως μία ταυτόχρονα καταστροφική και παραγωγική δύναμη που διαμορφώνει τόπους, κοινότητες και πόλεις.

«Αστικές διεκδικήσεις». Ενώ οι πόλεις χαρακτηρίζονται από αυξανόμενες κοινωνικές διαίρεσεις, πόλωση και ανισότητες όσον αφορά την πρόσβαση σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων, στην εργασία αλλά και σε φυσικούς, πολιτιστικούς κ.ά. πόρους, οι αστικές διεκδικήσεις αναδύονται γύρω

από μια πληθώρα ζητημάτων: μεγάλης κλίμακας οικονομικές και πολιτικές αναδιαρθρώσεις, η κατάρρευση του κράτους πρόνοιας, το πρόταγμα της συλλογικής αυτοδιάθεσης, η εντεινόμενη συνθήκη της επισφάλειας για μεγάλα τμήματα των αστικών πληθυσμών, η άνοδος των λαϊκιστικών και ακροδεξιών ιδεών και πρακτικών. Η συγκεκριμένη θεματική εστίασε στον ρόλο των κινημάτων πόλης και των κοινωνικών κινημάτων, αλλά και παραγόντων όπως το κράτος και η τοπική αυτοδιοίκηση, ΜΚΟ, οργανώσεις πολιτών κ.ά., στην παραγωγή νέων κοινωνικοχωρικών διατάξεων, στη διάχυση οργανωτικών χαρακτηριστικών και καινοτομιών των κινημάτων σε τοπική και περιφερειακή κλίμακα, στον ρόλο των διεκδικήσεων, στην ανάδυση νέων μορφών αστικής διακυβέρνησης, συλλογικής κατανάλωσης, υποκειμενικότητας και συλλογικών ταυτοτήτων.

«Μετανάστευση και παγκόσμια κινητικότητα». Τα τελευταία χρόνια η κινητικότητα και οι διαφορετικές μορφές της μετανάστευσης απαντώνται στο πλαίσιο της συνθήκης του «έκτακτου» μέσω περιοριστικών πολιτικών και αποσπασματικών δράσεων. Η «διαχείριση της μετανάστευσης», από το παγκόσμιο στο τοπικό επίπεδο, συνδέεται με την ανάδυση νέων μορφών ελέγχου, τον πολλαπλασιασμό

τον συνόρων και την παραγωγή αποκλεισμών και δίπολων, όπως αυτό μεταξύ της νόμιμης-παράνομης μεταναστεύσεως. Η μεταναστευτική διαδικασία επηρεάζεται από το εκάστοτε χωροκοινωνικό πλαίσιο, ενώ ταυτόχρονα το αναδιαμορφώνει μέσω των ατομικών και συλλογικών πρακτικών οι οποίες εκκινούν από την αυτονομία των υποκειμένων που ενεργοποιούν τις μεταναστευτικές ροές. Τα ζητήματα που απασχόλησαν τη συγκεκριμένη θεματική ενότητα περιλαμβάνουν: τη διακυβέρνηση των μεταναστευτικών πολιτικών, τις πρακτικές ελέγχου και διασφάλισης των συνόρων, τις ευαλωτότητες των μεταναστών και την ένταξή τους σε καθεστάτα ακινησίας και αναμονής, τις έμφυλες και φεμινιστικές προσεγγίσεις του φαινομένου, την ανάδυση κινημάτων και πρακτικών αλληλεγγύης, τη συνύπαρξη και τις χωρικές συγκρούσεις, την ανάδυση νέων ταυτοτήτων και υποκειμένων.

«Ανάδυση του νεοφασισμού, εθνικισμού και απολυταρχισμού». Η ευρέως διαδεδομένη αίσθηση της κρίσης και της «οπισθοχώρησης» διαδραμάτισαν έναν επικουρικό ρόλο στην ανάδυση απολυταρχικών δομών διακυβέρνησης σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι πολιτικές ελευθερίες υποχωρούν, ενώ κινήματα που αντιστέκονται στην πα-

ραπάνω τάση αντιμετωπίζονται από διάφορες παραλλαγές του «πολέμου ενάντια στην τρομοκρατία» και «έκτακτα» πολιτικά καθεστάτα. Ταυτόχρονα, ηγέτες που προωθούν αντίστοιχες ατζέντες έχουν πλέον μαζική υποστήριξη μέσα από την κατασκευή και την επινόηση νέων –εσωτερικών και εξωτερικών– εχθρών, ενώ νεοφασιστικά κινήματα και κόμματα μαζιμίζουν ξανά τα χαρακτηριστικά των απολυταρχικών και εθνικιστικών καθεστώτων. Η συγκεκριμένη θεματική ενότητα εστίασε σε θέματα που αφορούν τις απολυταρχικές κυβερνήσεις σε ολόκληρο τον κόσμο, τις ατζέντες πολιτικών που αναπτύσσονται υπό το δόγμα του νόμου και της τάξης, τις γεωγραφίες του «πολέμου ενάντια στην τρομοκρατία», τον νεοαποικιακό εθνικισμό, τα ακροδεξιά κινήματα και την ακροδεξιά βία, τον ρόλο των ψηφιακών μέσων στη διάδοση της ακροδεξιάς ατζέντας και την ενσωμάτωση απολυταρχικών οραμάτων στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές.

«Νέες γεωγραφίες της αποικιοκρατίας». Στο ολόενα και περισσότερο σκληρό πλαίσιο της διεθνούς οικονομικής (και όχι μόνο) κυριαρχίας ο ανταγωνισμός για τον έλεγχο των πόρων και η επιβολή μεροληπτικών κανονιστικών πλαισίων έχουν συζητηθεί ως νέες ή/και συνεχιζόμενες μορ-

φές αποικιοκρατίας και ιμπεριαλισμού με ισχυρή επίδραση στους ανθρώπους και τη φύση, αλλά και στις μελλοντικές δυνατότητες συγκεκριμένων περιοχών. Υπό αυτήν την έννοια, διαπραγματεύσεις γύρω από διεθνείς «ανθρωπιστικές» συμφωνίες που αφορούν πακέτα βοήθειας, διευθετήσεις που αφορούν χρέη ανάμεσα σε χώρες, διαδικασίες ιδιωτικοποίησης και κυριαρχία οικονομικών συμφερόντων, πόλεμοι και μετανάστευση επιτείνουν περαιτέρω την άνιση ανάπτυξη και κλιμακώνουν αποικιακές πρακτικές. Τα παραπάνω ζητήματα απασχόλησαν τη συγκεκριμένη ενότητα, ενώ εμπλουτίστηκαν με συζητήσεις που αφορούσαν τις πιθανότητες ανάπτυξης αντιθετικών αφηγήσεων και πρακτικών.

«Κοινωνικοπεριβαλλοντικές συγκρούσεις». Στο πλαίσιο της σύγχρονης δομικής και επίμονης καπιταλιστικής κρίσης εντοπίζεται ένα σχέδιο επανακαθορισμού της φύσης, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι τέσσερις βασικοί πυλώνες της παγκοσμιοποίησης, της απορρύθμισης, της τεχνοκρατικής πολιτικής και των συμφερόντων των μεγάλων επιχειρήσεων. Από την Κίνα έως τις ΗΠΑ και από την Αφρική έως την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) υφίστανται εκατοντάδες παραδείγματα εμπορευματοποίησης και χρηματιστικοποίησης της φύσης. Στον αντίποδα, παρατηρείται ένας πολλαπλασιασμός των κινήματων από τα κάτω τα οποία προβάλλουν αντίσταση σε ποικίλα περιβάλλοντα τόσο στον αγροτικό όσο και στον αστικό χώρο, επιχειρώντας την ανατροπή αδικιών και ανισοτήτων, καθώς και την αναδιαμόρφωση των κοινωνικοοικολογικών σχέσεων. Τα ερωτήματα που απασχόλησαν τη θεματική ήταν: Ποιες πρακτικές, πολιτικές και θεωρητικές επεξεργασίες θα μας επιτρέψουν να τα καταλάβουμε καλύτερα, να δεσμευτούμε μαζί τους ή να τα αμφισβητήσουμε; Τι είδους (νέες) συσχετίσεις δύναμης πα-

ράγονται μέσω της σύστασης περιβαλλοντικών αγορών και τι είδους χωροκοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα ισότητας ανακύπτουν; Τι μπορούμε να μάθουμε από τα εν εξελίξει κοινωνικοπεριβαλλοντικά κινήματα; Ποια τα αιτήματά τους για συλλογική αυτοδιάθεση;

«Γεωγραφίες φύλου και σεξουαλικότητας». Καθώς οι κρίσεις του νεοφιλελευθερισμού πολλαπλασιάζονται και μεταλλάσσονται, τα φεμινιστικά κεκτημένα δέχονται επίθεση παγκοσμίως. Νομοσχέδια ενάντια στις νόμιμες εκτρώσεις στην Ιρλανδία και τις ΗΠΑ, διαδηλώσεις ενάντια στον γάμο ομοφυλοφίλων, διώξεις ενάντια σε ΛΟΑΤΚΙ ακτιβιστές στη Λατινική Αμερική είναι μόνο ορισμένες από τις όψεις της αντίδρασης κατά των έμφυλων δικαιωμάτων. Την ίδια στιγμή ο πόλεμος και ο εκτοπισμός παράγουν έμφυλη βία, η φτώχεια των γυναικών βαθαινει σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ η ενδοοικογενειακή και σεξουαλική βία βρίσκεται σε έξαρση. Η διαφοροποιημένη πρόσβαση στην ασφάλεια, στα δικαιώματα, στην κινητικότητα, στην εκπαίδευση, στη στέγαση, στην πρόνοια και στην υγεία, στο νερό και σε άλλα βασικά αγαθά εξαρτάται από τα συνδυαστικά αποτελέσματα της οικονομικής εκμετάλλευσης, του ρατσισμού, του εθνικισμού, του ετεροσεξισμού και των λοιπών διακρίσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, και όπως έγινε φανερό στο συνέδριο, είναι εξαιρετικά σημαντική και επίκαιρη η αναζήτηση διαφορετικών διαδρομών αντίστασης και αναδυόμενων φεμινιστικών και queer φαντασιακών που προσβλέπουν σε διαφορετικούς κόσμους. Έτσι, παρουσιάστηκαν ερευνητικές εργασίες οι οποίες εξερευνούν τους τρόπους με τους οποίους το φύλο και η σεξουαλικότητα γίνονται κομβικά σημεία κυριαρχίας και αντίστασης τόσο με υλικούς όρους όσο και με όρους γνώσης.

Οι παραπάνω οκτώ θεματικές, οι οποίες αποτέλεσαν τον κορμό του συ-

νεδρίου, συζητήθηκαν μέσα από πληθώρα εισηγήσεων που άντλησαν δεδομένα από γεωγραφικούς τόπους και χρονικές συγκυρίες. Πάρα ταύτα, πρόθεση της οργανωτικής επιτροπής ήταν η όσο το δυνατόν πιο πολύπλευρη παρουσίαση των χωροκοινωνικών μεταλλαγών του ευρύτερου πολεοδομικού συγκροτήματος της Αθήνας. Οι επισκέψεις πεδίου οι οποίες διοργανώθηκαν από νέους και νέες ερευνητές/τριες στόχευαν καταρχάς στην παράθεση των αθηναϊκών ιδιαιτεροτήτων και παράλληλα στο άνοιγμα της συζήτησης μέσω σύγκρισης και εντοπισμού ομοιοτήτων και διαφορών με λοιπά γεωγραφικά παραδείγματα πόλεων και τόπων που υφίστανται εξίσου τις επιπτώσεις των νεοφιλελευθέρων πολιτικών.

Επισκέψεις πεδίου (field trips)

Κατά τη διάρκεια του συνεδρίου οργανώθηκαν δέκα επισκέψεις πεδίου χωρικά εντοπισμένες τόσο σε κεντρικές γειτονίες της πόλης όσο και στην περιφέρειά της.

«Αμφισβητούμενες αφηγήσεις για το κέντρο της πόλης: Μετανάστευση και οπτικές της ανάπτυξης». Η πρώτη επίσκεψη έγινε στο κέντρο της Αθή-

νας και στην ευρύτερη περιοχή που εκτείνεται από την Ομόνοια έως το Μεταξουργείο και την πλατεία Αυδή. Η επίσκεψη αφορούσε δύο συνιστώσες που συμβάλλουν στις μεταλλαγές του κέντρου: τη μεταναστευτική παρουσία και την ενεργοποίηση ιδιωτικών κεφαλαίων με σκοπό την «ανάπτυξη» των κεντρικών αυτών περιοχών. Συζητήθηκε η ιδιαίτερη συνθήκη της συνύπαρξης μεταξύ διαφορετικών χρήσεων, από τα καφέ-μπαρ στα κινέζικα καταστήματα χονδρικής πώλησης, καθώς και η συνύπαρξη σε επίπεδο κοινωνικών και εθνοτικών ομάδων.

«Κινήματα και αντικινήματα». Κατά τη διάρκεια της κρίσης και πριν από αυτήν διαμορφώθηκαν ποικίλα κοινωνικά κινήματα στο κέντρο της Αθήνας με στοχεύσεις κοινωνικές, περιβαλλοντικές ή εστιασμένες στον αστικό χώρο. Μέσα από ένα πλήθος πρακτικών και πρωτοβουλιών, τα κινήματα παράγουν νέους χώρους αμφισβήτησης των κυρίαρχων κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων, διαμορφώνοντας εναλλακτικά παραδείγματα αλληλεγγύης. Η επίσκεψη πεδίου σε κεντρικές γειτονίες της Αθήνας και σε δημόσιους χώρους επέτρεψε στους συμμετέχοντες/ουσες την εξοικείωση με τη γεωγραφία των κινήμάτων και

με τις χωροκοινωνικές πρακτικές που έχουν αναπτύξει στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν εναλλακτικούς χώρους και σχέσεις.

«Εθνοτική συνύπαρξη σε μια κεντρική γειτονιά της Αθήνας». Η Κυψέλη, η οποία χωροθετείται ανατολικά του κέντρου της πόλης, είναι μια από τις πλέον πολυπληθείς και εθνοτικά μεικτές γειτονίες της Αθήνας. Στον κυρίαρχο δημόσιο λόγο εμφανίζεται ως ένα αστικό γκέτο, ενώ η παρουσία των μεταναστών αντιμετωπίζεται ως η βασική αιτία των κοινωνικών και χωρικών προβλημάτων της. Η ξενοφοβική ρητορική που αναπτύχθηκε πάνω σε αυτήν την αντίληψη έδωσε χώρο σε πληθώρα ρατσιστικών και βίαιων πρακτικών, ενώ παράλληλα αύξησε την πολιτική επιρροή της Χρυσής Αυγής. Η επίσκεψη πεδίου επικεντρώθηκε στο ιστορικό της γειτονιάς, καθώς και στις τρέχουσες χωροκοινωνικές μεταλλαγές της στο πλαίσιο της πολυπλευρης και εν εξελίξει οικονομικής κρίσης.

«Αναπτύξεις, συγκρούσεις και πρωτοβουλίες από τα κάτω σε μια ιστορική γειτονιά της Αθήνας». Η Ακαδημία Πλάτωνος χωροθετείται δυτικά του Δήμου Αθηναίων. Πρόκειται για μια μεικτή περιοχή με χρήσεις κατοικίας, βιομηχανίας και αποθήκευσης η οποία εμπερικλείει ένα μεγάλο αστικό πάρκο, καθώς και μια μικρότερη αγροτική έκταση. Το πάρκο είναι παράλληλα ένας σημαντικός αρχαιολογικός χώρος στον οποίο ο Πλάτωνας εγκατέστησε την Ακαδημία το 387 π.Χ. Η επίσκεψη πεδίου επικεντρώθηκε στις πρόσφατες προκλήσεις της γειτονιάς, καθώς και στις ποικίλες κινητοποιήσεις των κατοίκων ενάντια στα σχέδια ανάπτυξης του πάρκου.

«Κινεζικές επενδύσεις, ζητήματα υποδομών και ιστορικές εγκαταστάσεις προσφύγων». Το λιμάνι του Πειραιά είναι το μεγαλύτερο επιβατικό λιμάνι στην Ευρώπη, ένα σημαντικό λιμάνι κρουαζιέρας, καθώς και το πλέον ταχύτατα αναπτυσσόμενο εμπορικό λιμάνι στην Ευρώπη. Η παραχώρηση

και διαχείριση του λιμανιού από την COSCO, καθώς και η ένταξή του στο φιλόδοξο πρόγραμμα του «δρόμου του μεταξιού» της κινεζικής κυβέρνησης έχουν περαιτέρω ενισχύσει τον παγκόσμιο χαρακτήρα του. Παράλληλα, όμως, ο Πειραιάς είναι ιστορικά ένα αστικό λιμάνι στην καρδιά της πόλης με ποικίλες κοινωνικές και οικονομικές διασυνδέσεις. Οι γεινιάζουσες περιοχές βρίσκονται σήμερα σε φάση μεταλλαγών με κυρίαρχο το παράδειγμα της Δραπετσώνας, η οποία υπήρξε τόπος εγκατάστασης προσφύγων το 1920, καθώς και βιομηχανική περιοχή. Η επίσκεψη πεδίου επικεντρώθηκε στο λιμάνι και στη γειτονιά της Δραπετσώνας μέσα από το πρίσμα των διαδικασιών ιδιωτικοποίησης και πιθανών εναλλακτικών σεναρίων.

«Η επίδραση του Airbnb και η αθηναϊκή περίπτωση». Η περιοχή Κουκάκι–Ακρόπολη βρίσκεται στο στενό κέντρο της πόλης της Αθήνας. Το Κουκάκι είναι περιοχή κατοικίας,

ενώ η περιοχή της Ακρόπολης φιλοξενεί μεικτές χρήσης γης και αποτελεί έναν τουριστικό πόλο για χιλιάδες επισκέπτες ημερησίως. Το 2014–2015 η περιοχή Κουκάκι–Ακρόπολη εμφανίζεται ως ο πέμπτος πιο δημοφιλής προορισμός Airbnb παγκοσμίως με τους επισκέπτες να αυξάνονται κατά 800%. Οι επιπτώσεις αυτής της οικονομίας του διαμοιρασμού εντοπίζονται, μεταξύ άλλων, στην αύξηση των τιμών ενοικίασης και στην απόσυρση ενός σημαντικού τμήματος των κατοικιών από τη βραχυχρόνια μίσθωση. Η επίσκεψη πεδίου εστιάστηκε στην επίδραση των βραχυχρόνιων μισθώσεων στην Αθήνα, καθώς και στο ζήτημα της τουριστικοποίησης μέσω παραδειγμάτων της διεθνούς εμπειρίας.

«Περιβαλλοντικά κινήματα στην Αθήνα της κρίσης». Το μητροπολιτικό πάρκο του Γουδή έχει χαρακτηριστεί και θεσμοθετηθεί ως χώρος πρασίνου, αναψυχής και ήπιων πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Σχεδιάστηκε το 1997–1998 και ήταν αποτέλεσμα μακροχρόνιων απαιτήσεων και αγώνων των κατοίκων από τους γειτονικούς δήμους. Το 2017 η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε την κατασκευή ενός νέου σταδίου μέσα στο πάρκο. Κατά την επίσκεψη οι συμμετέχοντες/ουσες ήρθαν σε άμεση επαφή με την περιοχή και είχαν την ευκαιρία να συνομιλήσουν με μέλη των πρωτοβουλιών για την υπεράσπιση του μητροπολιτικού πάρκου.

«Real estate και επενδύσεις μεγάλης κλίμακας στη γη». Το πρώην αεροδρόμιο του Ελληνικού είναι μια emblematicή περίπτωση τόσο της επιθετικής νεοφιλελεύθερης αστικής ανάπτυξης όσο και της κοινωνικής αντίστασης στην ιδιωτικοποίηση και την εκποίηση δημόσιας γης. Μετά τη μετεγκατάσταση του αεροδρομίου στα μέσα της δεκαετίας του 1990 στη σημερινή του θέση στα Σπάτα η παράκτια περιοχή έκτασης 6.200 εκταρίων είχε οριστεί ως μητροπολιτικό πάρκο.

Ωστόσο, κατά την επόμενη δεκαετία και εντονότερα από την εμφάνιση της ελληνικής κρίσης σημειώθηκε δραματική αλλαγή στις επίσημες πολιτικές προς όφελος της ιδιωτικοποίησης και της εντατικής αστικής ανάπτυξης της περιοχής. Τελικά, το 2014 η ελληνική επενδυτική επιχείρηση Lamda Development σε συνεργασία με διεθνείς επενδυτές υπέγραψε μίσθωση ενενήντα εννέα ετών με το ελληνικό κράτος και το 2016 κατέθεσε το σχέδιό της που περιλαμβάνει την κατασκευή ξενοδοχείων, καζίνο, κτίρια γραφείων και πολυτελείς κατοικίες. Τα σχέδια ιδιωτικοποίησης και ανάπτυξης ακινήτων στο Ελληνικό βρήκαν απέναντί τους ισχυρά τοπικά κινήματα και άλλες κοινωνικές πρωτοβουλίες. Κατά την επίσκεψη στην περιοχή έγινε παρουσίαση και ανάλυση όλης αυτής της πολιτικής, καθώς και των επακόλουθων συγκρούσεων γύρω από την έκταση του Ελληνικού αλλά και του ευρύτερου παραλιακού μετώπου της Αθήνας.

«Βιομηχάνιση και αποβιομηχάνιση της Αττικής». Η Ελευσίνα, στα δυτικά της Αττικής, είναι μια περιοχή με μεγάλη συγκέντρωση βιομηχανικών μονάδων. Εκεί εντοπίζεται και η πολύ μεγάλη έκταση των ναυπηγείων «Σκαραμαγκά» η οποία με τα χρόνια έχει επεκταθεί και έχει καταστρέψει τις ακτές της Δυτικής Αθήνας. Η όλη περιοχή, εκτός των άλλων, είναι πεδίο υποδοχής και επεξεργασίας αποβλήτων και απορριμμάτων από το σύνολο της Αττικής. Όλες αυτές οι δραστηριότητες έχουν έντονο αντίκτυπο στο τοπικό περιβάλλον, την υγεία και την καθημερινή ζωή των τοπικών κοινοτήτων. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα δυτικά προάστια της Αττικής είναι ιστορικά η φτωχότερη περιοχή της Αθήνας με μακριά ιστορία περιβαλλοντικής και κοινωνικής υποβάθμισης. Κατά τη διάρκεια αυτής της επίσκεψης, εκτός της άμεσης πρόσβασης στα βιομηχανικά συγκροτήματα της Ελευσίνας,

έγινε συζήτηση με μέλη τοπικών πρωτοβουλιών που αγωνίζονται για τον μετριασμό της βιομηχανίας και για την προστασία της υγείας των κατοίκων, καθώς και για την προστασία του τοπικού περιβάλλοντος.

«Κρατικές πολιτικές για τη στέγαση των προσφύγων: Μεταξύ στέγασης και εγκλεισμού». Παρόλο που η μετανάστευση προς την Ελλάδα θυμάτων πολέμου και οικονομικών καταστροφών, κυρίως από τη Μέση Ανατολή, δεν είναι νέο φαινόμενο, μόνο τα τελευταία δύο χρόνια η αποκαλούμενη «προσφυγική κρίση» επιτάχυνε την εφαρμογή νέων πολιτικών στέγασης στην Ελλάδα και την Αθήνα. Οι πιέσεις των στεγαστικών αναγκών των νεοεισερχομένων καλύφθηκαν αρχικά σε αυτοσχέδιους καταυλισμούς και στη συνέχεια σε επίσημους καταυλισμούς που χρηματοδοτήθηκαν και διέπονται από ένα πολύπλοκο και ασταθές σύνολο κρατικών αρχών που περιλαμβάνει την UNHCR, τις υπηρεσίες της ΕΕ, εθνικές και διεθνείς ΜΚΟ. Αυτά τα «στρατόπεδα» βρίσκονται συνήθως στα προάστια των αστικών περιοχών και τείνουν να απομονώσουν τους πρόσφυγες από τις υπάρχουσες κατοικημένες περιοχές. Οι συμμετέχοντες/ουσες σε αυτή τη δράση είχαν τη δυνατότητα να επισκεφθούν τέτοιες δομές στα περίχωρα της πόλης και να αναλύσουν με τη συμμετοχή ειδικών όλους αυτούς τους περίπλοκους μηχανισμούς στέγασης.